

УДК 339.166.5(477)

І. І. ДАХНО

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ДО ІСТОРІЇ ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ В УКРАЇНІ

Наукові праці МАУП, 2015, вип. 45(2), с. 5–12

Розглянуто науково-практичні аспекти співвідношення цивільного права та права інтелектуальної власності у контексті їх відображення у цивільному законодавстві України, зокрема – у Книзі четвертій чинного Цивільного кодексу. Правову аргументацію автора та сучасний стан розглянутої ділянки нормативного простору органічно доповнюють та пояснюють нариси з історії становлення правової охорони інтелектуальної власності за часів незалежності України.

У навчальному посібнику автора цих рядків “Патентознавство” [1] висвітлено правову охорону винаходів, промислових зразків, товарних знаків, раціоналізаторських пропозицій у колишньому СРСР.

Наведено також цікаву інформацію про становлення патентної системи України. Цінність інформації завдячується ще й тій обставині, що автор був у 1992–1994 рр. очільником Управління економіки промислової власності Держпатенту України. Себо був інсайдером і знає багато того, чого не знають найпроникливіші журналісти.

На 33-й сторінці навчального посібника “Патентознавство” є згадка про “Основи цивільного законодавства Союзу РСР і республік”, ухвалені Верховною Радою СРСР 31 травня 1991 р. У “Додатках” містяться четвертий і п’ятий розділи “Оснoв” (про авторське право і промислову власність).

У посібнику міститься великий підрозділ з патентного законодавства СРСР 1991 року, зокрема в “Додатках” – три закони СРСР: про винаходи, товарні знаки і знаки обслуговування, та промислові зразки.

На 87-й сторінці навчального посібника “Патентознавство” є згадка, що норми з інтелектуальної власності містяться у четвертій книзі Цивільного кодексу України від 16 січня 2003 р. та у ст. 154–162 Господарського кодексу України від 16 січня 2003 р.

Державному комітету України з питань науки і технологій

Оскільки автор інтелектуальною власністю опікується з 1977 року і багато чого знає, навіть підкилимного, то й вирішив повідомити читачам таке.

16 вересня 1992 р. автор цих рядків, піддавшись вмовлянням колег-патентознавців

(які згодом повелися непорядно), перейшов працювати на державну службу, став очільником зазначеного вище Управління Держпатенту України. Певний час на громадських засадах він одночасно очолював і правове Управління Держпатенту, який тоді підпорядковувався Державному комітету України з питань науки і технологій (ДКНТ). Очолював ДКНТ Сергій Михайлович Рябченко. Він – виходець із системи Академії наук УРСР, а за часів розвалу СРСР був депутатом Верховної Ради СРСР. До тодішньої влади С. М. Рябченко був налаштований критично, хоча, як здається, не стояв на екстремістських позиціях. Подейкували, що він – однокурсник другого Президента України Л. М. Кучми (на посаді з 19.07.1994 р. по 23.01.2005 р.). Між ними пробігла якась чорна кішка і в березні 1999 р. С. М. Рябченко свою посаду втратив, про що дізнався з телевізійного повідомлення. Автору цих рядків доводилось спілкуватися із С. М. Рябченком у період, коли той був очільником ДКНТ. Враження – нормальні.

Здається, восени 1992 р. у приміщенні Міністерства юстиції України, що на вул. Ю. Коцюбинського (біля станції метро “Університет”), відбувалася нарада. У ній брали участь керівництво Держпатенту та низка науковців, зокрема доктор юридичних наук, професор Опанас Андронович Підпригора. Йшлося про становлення правового регулювання інтелектуальної власності. Зокрема, виникла дискусія – де саме ставити книгу з інтелектуальної власності у новостворюваному проекті Цивільного кодексу України, який мав складатися з кількох блоків (книг).

Автор цих рядків запропонував подивитися, де ця книга стоїть у цивільних кодексах зарубіжних країн і скористатися їхнім досвідом. Пропозиція до гатунку геніальних не належить, але й абсурдною її теж не можна назвати. Проти неї заперечення не висловлювали.

Про те, що О. А. Підпригора опікується інтелектуальною власністю, автор цих рядків знав. Можливо, О. А. Підпригора не знав, чи не запам’ятав, що поміж представників Держпатенту був і начальник Управління

Держпатенту з докторським дипломом. Реальне знайомство з О. А. Підпригорою відбулося 26 лютого 1996 р. Воно описане в книзі [2, 3].

У той час група, яку формально очолював тодішній міністр юстиції України С. П. Головатий (а фактичним її керівником був О. А. Підпригора), опрацьовувала проект Цивільного кодексу України.

Із С. П. Головатим автор цих рядків працював за радянських часів у відділі науково-технічних та екологічних проблем Інституту соціальних і економічних проблем зарубіжних країн АН УРСР. С. П. Головатий, як людина молодша, підкреслено звертався на “ви” до автора. Коли ж автор восени 1992 р. побачився з ним (на той час очільником Української правничої фундації і народним депутатом України) біля будівлі Верховної Ради, то той для рукостискання простягнув два пальці. Це, зрозуміло, краще, ніж один палець. Причому краще вдвічі.

Під час однієї з презентацій книг у бібліотеці Української правничої фундації в Києві на вул. Костьольній, з С. П. Головатий не захотів навіть доторкнутися до складених автором двох словників офіційної вітчизняної термінології, з огляду на їх російську мову. Допомогати складати словники – бажаючих не було.

За радянських часів С. П. Головатий використовував російську мову набагато більше, ніж укладач цих словників. Мати С. П. Головатого, як і мати автора цих рядків, у свої часи працювала вчителькою російської мови і літератури. Вчителювання з російської мови і літератури ніби ж не є злочином. Російська мова – мова гарна, хоч українська, зрозуміло, є кращою. У росіян думка, мабуть, є іншою. Хай помиляються.

Російська мова не суцільно ж зіткана з матюків. Тим, хто стверджує, що в українську мову матюки прийшли від монголів через росіян, радимо почитати том 11-й “Библиотеки всемирной литературы”. Назва тому – “Песни южных славян”. Ті пісні лунали за шість століть до появи монголо-татар. Отже, наше рильце – у нашому ж пушку.

Оскільки історію, на відміну від дружини, обманювати не можна, то слід зазначити, що

С. П. Головатий за радянських часів допомагав автору цих рядків боротися зі злочинцями з правоохоронних органів. Зрозуміло, що їх тоді величали “справедливими”, “гуманними” і “доблесними”.

Все ж таки повернемося від правоохоронних органів, але повернемося не до наших баранів, а до нашої інтелектуальної власності.

Тоді ж, 26 лютого 1996 р., в кулуарах під час семінару з інтелектуальної власності у Ворзелі (під Києвом) автор цих рядків запитав О. А. Підпригору про те, чи створений його групою проект Цивільного кодексу перевершить великий юридичний винахід людства – Німецький цивільний кодекс 1896 року (набув чинності з 1 січня 1900 р.). О. А. Підпригора похитав головою і сказав, що ні. Чинний Цивільний кодекс України теж не відібрав у німців юридичну пальму першості. Німці застосували у своєму кодексі так звану пандектну систему, тобто передбачили у ньому “Загальну” і “Особливу” частини. Здавалося б дрібниця, але ж юриспруденція до неї довго йшла. Колись хтось німців все ж перевершить, проте коли і як це станеться, – поки що прогнозувати неможливо.

Отже, ниточка привела нас до клубочка, на якому написано “Проект Цивільного кодексу України від 25 серпня 1996 року”.

9 січня 1996 р. Робоча група О. А. Підпригори розпочала роботу з остаточного опрацювання проекту Цивільного кодексу. Разом з Робочою групою працювала редакційно-технічна група Української правничої фундації. Виконувалася паралельно і термінологічна експертиза українськомовного варіанта проекту Цивільного кодексу.

За дорученням Кабінету Міністрів України від 17 липня 1996 р. № 11810/2 Робоча група виконала доопрацювання проекту Цивільного кодексу з урахуванням положень недавно ухвалені Конституції України.

Підготовку проекту ЦК України було завершено 25 серпня 1996 р. [3].

Проект складався з восьми книг і охоплював 1621 статтю.

Проект ЦК було опубліковано в другому номері журналу “Українське право” за 1996 рік.

Наклад спецвипуску журналу “Українське право” становив 3 тис. примірників, обсяг – 524 сторінки.

На останній сторінці були зображені чорно-білі символи Tacis та Phare і зазначалося: “This project is financed by the Phare and Tacis Democratic Programme, a European Union initiative to help promote democratic societies in the countries of central and eastern Europe and the New independent States and Mongolia”.

Текст – настільки простий, що перекладати його українською – просто гріх. Щоправда, незрозуміло: ці шановані інституції фінансували тільки публікацію проекту Цивільного кодексу, чи й його створення. Швидше, остання версія є правильною. Автора цих рядків до годівнички допущено не було. Якби допустили, то дурниць у тексті було б менше.

З журналом “Українське право” (1996, № 2) можна ознайомитися у відділенні Парламентської бібліотеки біля столичної станції метро “Поштова площа”. В Інтернеті журналу ніби немає. Далі познайомимо читача лише з однією з восьми книг проекту. Прохання до читачів – уважно читайте заголовки статей.

Структура книги четвертої проекту Цивільного кодексу є наступною.

Глава 34

Загальні положення про інтелектуальну власність

Стаття 426. Об’єкти права інтелектуальної власності.

Стаття 427. Підстави виникнення прав на об’єкти інтелектуальної власності.

Стаття 428. Особисті немайнові і майнові права на об’єкти інтелектуальної власності.

Стаття 429. Виключні права на об’єкти інтелектуальної власності.

Стаття 430. Перехід виключних прав до іншої особи.

Стаття 431. Строк дії виключного права.

Стаття 432. Виключне право і право власності.

Стаття 433. Способи захисту виключних прав.

Розділ І АВТОРСЬКЕ ПРАВО І СУМІЖНІ ПРАВА

Глава 35

Авторське право

Стаття 434. Суб'єкти авторського права.

Стаття 435. Твори і подібні до них результати діяльності, які не є об'єктами авторського права.

Стаття 436. Права на проекти офіційних документів, символів і знаків.

Стаття 437. Сфера чинності авторського права.

Стаття 438. Виникнення і здійснення авторського права. Презумпція авторства.

Стаття 439. Автор як первинний суб'єкт авторського права.

Стаття 440. Співавторство.

Стаття 441. Авторське право упорядників збірників та інших складених творів.

Стаття 442. Авторське право на похідні твори.

Стаття 443. Авторське право на колективний твір.

Стаття 444. Авторське право на аудіовізуальний твір.

Стаття 445. Автори інтерв'ю.

Стаття 446. Авторське право на твір, створений за договором найму.

Стаття 447. Особисті немайнові права авторів.

Стаття 448. Майнові права автора.

Стаття 449. Право доступу до твору об'єкту мистецтва.

Стаття 450. Право слідування.

Стаття 451. Депонування творів.

Стаття 452. Обмеження авторських прав.

Стаття 453. Вільне використання творів в особистих цілях.

Стаття 454. Вільне використання творів із зазначенням імені автора.

Стаття 455. Вільне використання творів без зазначення імені автора.

Стаття 456. Вільне використання примірників творів для навчання.

Стаття 457. Використання творів, які постійно знаходяться у місцях, відкритих для вільного відвідування.

Стаття 458. Записи короткострокового користування творів, здійснені організаціями ефірного мовлення.

Стаття 459. Вільне відтворення комп'ютерних програм. Декомпіляція комп'ютерних програм.

Стаття 460. Відтворення творів і фонограм в особистих цілях.

Стаття 461. Строки чинності авторських майнових прав.

Стаття 462. Наслідки припинення чинності авторських майнових прав.

Стаття 463. Перехід авторських майнових прав у спадщину.

Стаття 464. Право спадкоємців на захист особистих немайнових прав авторів.

Стаття 465. Відчуження авторських майнових прав.

Глава 36

Суміжні права

Стаття 466. Поняття суміжних прав.

Стаття 467. Суб'єкти суміжних прав.

Стаття 468. Виникнення і здійснення суміжних прав.

Стаття 469. Умови охорони суміжних прав.

Стаття 470. Права виконавців.

Стаття 471. Права виробника фонограм.

Стаття 472. Права організації мовлення.

Стаття 473. Обмеження права виконавців, виробників програм фонограм та організації мовлення.

Стаття 474. Використання фонограм, опублікованих з комерційною метою.

Стаття 475. Записи короткострокового виконання фонограм або передачі, здійснювані організаціями ефірного мовлення.

Стаття 476. Строк чинності суміжних прав.

Глава 37

Колективне управління майновими правами

Стаття 477. Забезпечення колективного управління майновими правами.

Стаття 478. Діяльність організацій, що управляють майновими правами на колективній основі.

Глава 38

Захист авторського права і суміжних прав

Стаття 479. Порушення авторського права і суміжних прав.

Стаття 480. Порядок захисту авторського права і суміжних прав.

Стаття 481. Способи забезпечення позову у справах про порушення авторських і суміжних прав.

Стаття 482. Способи захисту авторського права і суміжних прав.

Розділ II

ПРАВО ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

Глава 39

Право на винаходи, корисні моделі і промислові зразки

Стаття 483. Умови правової охорони винаходу, корисної моделі, промислового зразка.

Стаття 484. Межі надання правової охорони винаходу, корисній моделі, промислового зразку.

Стаття 485. Патент.

Стаття 486. Назва винаходу.

Стаття 487. Право на одержання патенту.

Стаття 488. Право роботодавця.

Стаття 489. Право правонаступника.

Стаття 490. Строк чинності патенту.

Стаття 491. Правові наслідки припинення чинності патенту.

Стаття 492. Дострокове припинення чинності патенту.

Стаття 493. Відновлення права на патент.

Стаття 494. Правові наслідки дострокового припинення чинності патенту.

Стаття 495. Визнання патенту недійсним.

Стаття 496. Наслідки визнання патенту недійсним.

Стаття 497. Права, що надаються патентом.

Стаття 498. Примусове відчуження прав.

Стаття 499. Право попереднього користування.

Стаття 500. Дії, які не визнаються порушенням патентних прав.

Стаття 501. Обов'язки володільця патенту.

Стаття 502. Примусова ліцензія.

Стаття 503. Залежна ліцензія.

Стаття 504. Відповідальність за порушення прав володільця патенту.

Стаття 505. Патентування винаходів, корисних моделей і промислових зразків у зарубіжних країнах.

Глава 40

Право на нові сорти рослин і породи тварин

Стаття 506. Умови охорони прав на нові сорти рослин і нові породи тварин.

Стаття 507. Право автора визначати назву селекційного досягнення.

Стаття 508. Право автора селекційного досягнення на винагороду.

Стаття 509. Права патентоволодільця на селекційне досягнення.

Стаття 510. Обов'язки патентоволодільця.

Стаття 511. Строк чинності патенту на селекційне досягнення.

Стаття 512. Допуск селекційних досягнень до використання.

Глава 41

Право на захист нерозкритої інформації від незаконного використання

Стаття 513. Поняття нерозкритої інформації.

Стаття 514. Умови охороноспроможності нерозкритої інформації.

Стаття 515. Зміст права на захист нерозкритої інформації.

Стаття 516. Відчуження права на використання нерозкритої інформації.

Стаття 517. Строк чинності права на захист нерозкритої інформації.

Стаття 518. Обмеження права на захист нерозкритої інформації.

Стаття 519. Захист права на нерозкрити інформацію.

Розділ III

ПРАВО НА ЗАХИСТ ІНДИВІДУАЛІЗАЦІЇ УЧАСНИКІВ ЦИВІЛЬНОГО ОБОРОТУ, ТОВАРІВ І ПОСЛУГ

Глава 42

Право на фірмове найменування (фірму)

Стаття 520. Поняття фірмового найменування (фірми).

Стаття 521. Дія права на фірмове найменування (фірму).

Стаття 522. Захист права на фірмове найменування (фірму).

Стаття 523. Неприпустимість відчуження права на фірмове найменування (фірму).

Стаття 524. Захист права на фірмове найменування (фірму).

Глава 43

Право на знаки для товарів і послуг

Стаття 525. Поняття знака для товарів і послуг.

Стаття 526. Об'єкт знака для товарів і послуг.

Стаття 527. Умови надання правової охорони знакові для товарів і послуг.

Стаття 528. Свідоцтво на знак для товарів і послуг.

Стаття 529. Видача свідоцтва.

Стаття 530. Строк чинності свідоцтва.

Стаття 531. Право користування знаком для товарів і послуг.

Стаття 532. Обов'язки за свідоцтвом.

Стаття 533. Правові наслідки спливу строку чинності свідоцтва.

Стаття 534. Дострокове припинення чинності свідоцтва.

Стаття 535. Правові наслідки дострокового припинення чинності свідоцтва.

Стаття 536. Відновлення права на свідоцтво.

Стаття 537. Відповідальність за порушення прав на знаки для товарів і послуг.

Глава 44

Право на використання найменування місця походження товару

Стаття 538. Поняття найменування місця походження товару.

Стаття 539. Умови надання правової охорони найменуванню місця походження товару.

Стаття 540. Видача свідоцтва на право користування найменуванням місця походження товару.

Стаття 541. Права та обов'язки володільця свідоцтва.

Стаття 542. Попереджувальне маркування.

Стаття 543. Строк чинності свідоцтва на право користування найменуванням місця походження товару.

Стаття 544. Реєстрація найменування місця походження товару в зарубіжних країнах.

Стаття 545. Припинення правової охорони найменування місця походження товару.

Стаття 546. Захист прав володільця свідоцтва на право користування найменуванням місця походження товару.

Ознайомившись з книгою четвертою проекту Цивільного кодексу від 25 серпня 1996 р., хочеться щосили вигукнути "Ганьба!". Хіба Цивільний кодекс створюється для владних відносин?! У книзі четвертій практично немає нічого, крім публічно-правових норм. Для чого в книзі четвертій у серпні 1996 р. дублювалося те, що було оформлено законами ще у грудні 1993 року? Права рука знає, що робить ліва, чи не знає? Чи пишати тим, що книга четверта засіяна аж по горло публічно-правовими нормами? Ганьба!!!

Покійний двічі спікер Верховної Ради Іван Степанович Плющ, як відомо, казав: "Не можна впхнути невпихуєме". Для чого в проект Цивільного кодексу "впхнули" книгу четверту про інтелектуальну власність? У такому вигляді вона не "впихується".

Хрущовських творців “Основ цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік” від 8 грудня 1961 р. [4] ще можна якось зрозуміти. Правова охорона інтелектуальної власності тоді ще лише зароджувалася. Окремого нормативного акта на рівні закону про неї тоді не було. Ну добрі і мудрі соціалістичні законотворці і “впхнули” трішки публічно-правових норм в “Основи цивільного законодавства Союзу РСР і союзних республік”. Хрущовських правників надихали вказівки Леніна про невизнання поділу права на публічне і приватне. Їм байдуже було куди “впхувати”. Є люди, яким все сіре здається вовком. Більшовикам все право здавалося публічним. З розпадом же СРСР настали нові часи. В 1996 році вже можна було і схаменутися: розділити окремо мухи і котлети, а разом з ними публічно-правові і цивільно-правові норми.

Отже, у книзі четвертій проекту Цивільного кодексу не вдалося максимально зосередитися на цивільно-правових нормах і лише мінімально залучити туди публічно-правові норми.

Структуру книги четвертої нині чинного Цивільного кодексу від 16.01.2003 р. наводити не будемо, бо вона легко досяжна. Хіба що дуже лінива людина її не знайде [5].

Порівняння структур книг четвертих обох кодексів свідчить, що вони не зовсім ідентичні, але ці розбіжності не належать до ґатунку принципових. Кращим серед поганих є варіант проекту Цивільного кодексу від 25 серпня 1996 р. Вже нині покійний професор Опанас Андронович Підпригора розумівся в інтелектуальній власності (помер 1 січня 2005 р., за якийсь тиждень до цього застрелилася його донька Оксана, була доктором юридичних наук і фахівцем з інтелектуальної власності).

Попередня хвороба залишилася в ЦК від 16.01.2003 р.: книга четверта перенасичена публічно-правовими нормами. У селах курці, яка дуже полюбляє гребтися, на лапи одягають старі шкарпетки. Що слід одягти нашим правникам, щоб вони у Цивільному кодексі писали саме про цивільно-правові відноси-

ни? Співати в книзі четвертій ЦК потрібно було про цивільно-правові, а не публічно-правові відносини.

Можна було б у ЦК допустити хіба що окремі принципово важливі публічно-правові норми, а потім деталізувати їх у спеціальних законах, акцентуючи увагу у статтях ЦК на цивільно-правових нормах. Реально ж склалося так, що віз було поставлено попереду коня, тобто спочатку ухвалили спеціальні закони, а потім їх положення перенесли у створюваний Цивільний кодекс. Та й отримали ще за це добрі гроші.

Найвлучнішими словами для завершення бесіди, що стосується нинішнього залучення інтелектуальної власності до Цивільного кодексу, без сумніву, є слова “Ганьба!” і “Геть!”

Отже, можна зробити такі висновки.

1. Книга четверта чинного Цивільного кодексу перенасичена публічно-правовими нормами і в такому вигляді їй у ЦК – не місце.

2. Слід проаналізувати, чи в цивільних кодексах країн Євросоюзу є розділи про інтелектуальну власність, і зробити належні висновки.

3. Провести “круглий стіл” фахівців з цивільного права та інтелектуальної власності щодо її відображення у цивільному законодавстві.



Література

1. Дахно І. І. Патентознавство: навч. посіб.-довід. – К.: Центр учбової л-ри, 2012. – 318 с.
2. Дахно І. І. Історія держави і права: навч. посіб. – К.: Центр учбової л-ри, 2013. – 658 с.
3. Проект Цивільного кодексу України від 25.08.1996 р. // Українське право. – 1996. – № 2 (4) спецвипуск.
4. Об утверждении “Основ гражданского законодательства Союза ССР и союзных республик”. Закон от 8 декабря 1961 г. – Сборник законов СССР, 1938 –1967: в 2-х т. – М.: Изд-во “Известия Советов депутатов трудящихся” СССР, 1968. – Т. 2. – 896 с.
5. Цивільний кодекс України. Закон України від 16.01.2003 р. № 435 – IV. – Цивільний кодекс України. – К.: Воля, 2004. – 440 с.

Досліджено науково-практичні аспекти становлення законодавства з охорони інтелектуальної власності в Україні. Основну увагу приділено книзі четвертій “Право інтелектуальної власності” проекту Цивільного кодексу України від 25 серпня 1996 р. Зокрема, наголошується на помилковому включенні цієї книги в проект Цивільного кодексу, з огляду на те, що книга містить багато публічно-правових положень, тоді як Цивільний кодекс призначається для врегулювання цивільно-правових відносин.

Исследованы научно-практические аспекты становления законодательства по охране интеллектуальной собственности в Украине. Основное внимание уделено книге четвертой “Право интеллектуальной собственности” проекта Гражданского кодекса Украины от 25 августа 1996 г. В частности, делается упор на ошибочном включении этой книги в проект Гражданского кодекса, учитывая то, что книга содержит много публично-правовых положений, тогда как Гражданский кодекс предназначается для урегулирования гражданско-правовых отношений.

The scientific and practical aspects of formation of law on protection of intellectual property in Ukraine have been investigated. The main attention is given to the fourth book “Intellectual Property” of the Civil Code of Ukraine of 25 August 1996. In particular, is noted on the erroneous inclusion of the book in the Civil Code, given that the book contains a lot of public law provisions, whereas the Civil Code is for the settlement of civil relations.

Надійшла 18 березня 2015 р.